

**PIRIMQUL QODIROVNING “YULDUZLI TUNLAR”
ROMANIDA TAQLIDIY SO’ZLAR**

**L.Ibragimova
Durdona Rashidova,
talaba (JDPI)**

Istiqlol tufayli o’zbek tilshunosligi oldida ham ko’p qirrali muammoni hal etish, jumladan, badiiy asarlar tilini o’rganish masalalariga keng yo’l ochildi.

Bugungi kunda har bir badiiy asar tilini tilshunoslik nuqtayi nazardan o’rganish, tahlil qilish va xulosalar chiqarish ham amaliy, ham nazariy jihatdan muhimdir. “Milliy til, umumxalq tili adabiy til tushunchalari o’z navbatida tilning turli tomonlariga oid tushunchalar sanaladiki, ular o’zaro umumiylikka ega bo’lib bir-birlari bilan uzviy aloqadadir” (X. Doniyorov, B. Yo’ldoshev. “Adabiy til va badiiy stil”, Toshkent, 1988-yil, 3-bet).

Yozuvchi P.Qodirov “Yulduzli tunlar”¹ romanini yozishda badiiy til vositalaridan, xalq maqollari, iboralar, tasviriy vositalardan asar qahramonlarining xarakter va xususiyatlarini ochib berishda umumxalq tili materiallaridan nechog’lik foydalana olganligi xususida ba’zi mulohazalar bildirmoqchimiz.

Badiiy olamda ijodkor qalbi, xulq-atvori, his-tuyg’ulari, qarashlari mavjud. Busiz asar na bir zavqli, na bir ehtirosli, na bir his tuyg’uli bo’ladi. Shunday ekan, badiiy asarning yanada jozibali, inson qalbiga yetib borishida yozuvchilar jonli va jonsiz predmetlarning tovushga taqlid qilish usullaridan keng foydalanadilar. Ana shu ixtiyoriy va ixtiyorsiz tovush va chaqiriqlar, harakat va holatlarni ifodalaydigan tasviriy so’zlar so’zlashuv nutqi uchun xarakterlidir.

P.Qodirovning “Yulduzli tunlar” romani tilining leksik tarkibiga nazar solsak, unda o’z semantik xususiyatlariga ko’ra rang-barangligini ko’ramiz. Roman tilida qo’llangan so’zlarning xarakter va xususiyatlariga ko’ra quyidagicha tasnif qilish mumkin:

1. Obrazli so’zlar, tovushga taqlid va tasviriy so’zlar;
2. Dialektal so’zlar;
3. Juft va takroriy so’zlar;

¹P.Qodirov. “Yulduzli tunlar”. Toshkent, 1988-yil

4. Eskirgan so'zlar (yog'iy, darug'a);
5. Tabu va evfemizimlar;
6. Haqorat so'zlar;
7. Piching, kinoya so'zlar;
8. Boshqa tillardan o'zlashgan so'zlar;
9. Stilistik sinonimlar;

Biz ushbu ishda yuqoridagilardan bittasi, yani roman tilida qo'llanilgan taqlidiy so'zlar haqida ayrim mulohazalarni bildirmoqchimiz.

Taqlidiy so'zlar ob'yektiv olamdagi narsa va hodisalar harakatining tovush tomoniga taqlid etish orqali yuzaga kelgan so'zlardir. Taqlidiy so'zlarda ifodalangan tovush jonli va jonsiz tabiatning harakatidan yuzaga keluvchi turli gumon ovoz va ohanglardan iboratdir.

Yozuvchi P.Qodirov voqelikni haqqoniy aks ettirishda ulardan badiiy vosita sifatida o'rinli foydalana olgan. Masalan: "Endi uni aro yo'lda muallaq bo'lib qolganini Andijondagi Ahmad Tanbal ham, Samarqanddagi Sulton Ali Mirzo ham, Turkistondagi Shayboniyxon ham go'yo uzoqdan ko'rib turar edilar-u "Boladay aldanibdi!"- deb, qah-qah urib kular edilar" (33-bet). Misolda insonlar nutqi va ruhiy holatini ifodalaydigan taqlidiy so'z qo'llangan.

Insonlar harakati va qo'zg'alishidan yuzaga keluvchi tovushga taqlid so'zlar: gurr, gurs-gurs, tap-tap, dir-dir, dag'-dag' va boshqalar. Masalan:"Boburning xipcha gavdasi bir lahza havoda muallaq bo'lib qoldi, keyin pastga tushib ketdi. Oyoqlari yerga " tap" etib urildi" (67-bet)

Taqlidiy so'zlarning ma'lum guruhi qush va parrandalar tovushida taqlid qilinsa, ayrimlari hayvonlar ovozigacha taqlid qilinadigan so'zlardir: chirq-chirq, chag'-chag', chir-chir, qag'-qag', ba, ba- ba, mov-mov, miyov- miyov, uv, u-u-v, xir, xir-xir, mo-mo, mu-mu, xr-xr, dik-dik va boshqalar. Masalan: "Atrofga quloq solib, bir lahza qotib qolishdi. Qurbaqalar bir tekis qurillamoqda edi" (58-bet).

Badiiy asar tilini ochib berishda, voqea-hodisalarni kitobxonga ta'sirchan, ifodali qilib yetkazishda taqlidiy so'zlar muhim ahamiyatga egadir. Shu jihatdan P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romanining til xususiyatlarini, ayniqsa, unda

qo'llangan taqlidiy so'zlarning ko'rinishlari, o'ziga xos tomonlarini lingvistik tomondan o'rganish foydadan holi emas.